

Dual Impacts of Western Economic Sanctions on the Liberal International Order

Abdollah Ghanbarloo*

Abstract

In the post-Cold War era, western liberal governments gradually became more inclined to use the economic sanctions against opposing states, considering the experiences they gained from the costly wars of the Cold War period. This process affected the international order in different ways. Despite the various motivations that have been announced about sanctions, most of them have been established in order to protect the liberal international order. The positive effect of sanctions on international security and consequently the stability of the liberal order could not be denied. But at the same time, there have been consequences that indicate the complexity of the effects of sanctions. The question of the article is the effects of the expansion of Western economic sanctions in the post-Cold War era on the liberal international order. The primary answer is that the expansion of economic sanctions has had a dual impact on the liberal international order. They have helped to strengthen the liberal order, but at the same time, they create losses in the long run. This research has carried out with mixed methods research.

Keywords: Western world, post-Cold War period, globalization, economic sanctions, military operation, United States, international security, liberal international order.

Introduction

The liberal international order has traced back to the end of World War II. The United States and its Western allies have led the order in two phases: The Cold War era and the after. During the Cold War, the discourse of the liberal order was opposed to the

* Associate Professor in the Department of International Relations, Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS), Tehran, Iran, Ghanbarloo@ihcs.ac.ir, Ghanbarloo1979@gmail.com

Date received: 28/11/2023, Date of acceptance: 14/09/2024

discourse of communism. After the end of the Cold War and the consolidation of the position of the Western bloc led by the United States in the international arena, a major obstacle was removed from the way of the liberal order. However, the process of establishment and development of the liberal world order has been facing various problems. Despite the efforts of the United States and the close support of its allies, the liberal order has also faced opposing governments, each of which has been active against it in some way. In this period, the Western liberal states gradually became more inclined to use the weapon of economic sanctions against opposing states, considering the experiences have been gained from the costly wars of the Cold War period. This process affected the international order in different ways.

Question and Hypothesis

The main question of the current article is effects the expansion of Western economic sanctions in the post-Cold War period on the liberal international order. The initial hypothesis is that the impact of the expansion of economic sanctions on the liberal international order has been twofold. They have helped to strengthen the liberal order in the short term, but at the same time leave consequences that are detrimental in the long term. While the impact of wars is usually visible quickly, economic sanctions change the international political environment in a gradual process.

Materials & Methods

This article is based on a mixed methods research, combining quantitative and qualitative data to answer the question. In order to reach a valid answer, diverse sets of available data is used.

Discussion & Result

Despite the various motivations have been announced about sanctions, most of them have been established in order to protect the liberal international order. The main positive effect of sanctions is international peace and security and consequently the development of the liberal order. The most important achievement expected by the sanctioning powers is to protect a central principle called international peace and security by putting economic pressure on the opposing forces. Most of the important international norms emphasized by the sanctioning powers - including respect for the national sovereignty of states, the fight against terrorism, and the prevention of the proliferation of weapons of mass destruction - have been considered important mainly

in that they are vital for the international peace and security. The most important achievement expected by the West in the increasing use of the weapon of economic sanctions can be summarized as helping the survival of the liberal international order. After the end of the Cold War, despite the challenges have existed against the liberal order, its stability has been maintained. Western powers, led by the United States, succeeded in punishing the opponents and those who took action against the international order. Of course, security threats still exist, but they are not immediate and determinant.

Sanctions have also left unwanted consequences. History experiences have shown that the strong expansion of sanctions may have consequences such as severe damage to the welfare of citizens, weakening of democracy and human rights, damage to the environment, expansion of immigration and asylum, and weakening of international cooperation, which are harmful to the liberal order. In practice, these destructive consequences have happened more or less. The unintended or previously uncalculated consequences of economic sanctions challenge the cost-benefit logic or the rationality of using sanctions weapons. The great powers' insistence on continued use of economic sanctions is usually justified by the argument that no better alternative is available.

Conclusion

Today, the global community needs to rationalize and humanize the weapon of economic sanctions responsibly – as done for wars. The international community should avoid hostage-taking behavior in the use of sanctions. In this framework, the sanctioning powers should focus on the wrongdoer and avoid punishing other actors, especially innocent people who live under the autocratic regimes. Multilateralism is a useful way to make sanctions effective and reduce its negative consequences. The main advantage of multilateral sanctions is that it enjoys international support and cooperation, and its implementation process is more effective.

Bibliography

- Clemens, Walter C., Jr. (Winter 1972) "Arms Control as a Way to Peace" *World Affairs*, Vol. 135, No. 3, 197-219.
- Eckes, Christina (2021) "EU Human Rights Sanctions Regime: Striving for Utopia Backed by Sovereign Power?" *European Foreign Affairs Review*, Vol. 26, No. 2, 219-242.
- Haass, Richard N. (June 1, 1998) "Economic Sanctions: Too Much of a Bad Thing" *Brookings*, Retrieved January 2, 2023, from: www.brookings.edu/research/economic-sanctions-too-much-of-a-bad-thing.

- Ikenberry, G. John (2018) "The End of Liberal International Order?" *International Affairs*, Vol. 94, No. 1, 7-23.
- Madani, Kaveh (April 2021) "Have International Sanctions Impacted Iran's Environment?" *World*, Vol. 2, No. 2, 231-252.
- Madani, Kaveh (December 2020) "How International Economic Sanctions Harm the Environment" *Earth's Future*, Vol. 8, No. 12, 1-12.
- McLean, Elena V. *et al.* (July 2018) "Economic Sanctions and the Dynamics of Terrorist Campaigns" *Conflict Management and Peace Science*, Vol. 35, No. 4, 378-401.
- Mearsheimer, John J. (Spring 2019) "Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order" *International Security*, Vol. 43, No. 4, 7-50.
- Meissner, Katharina L. and Patrick A. Mello (April 2022) "The Unintended Consequences of UN Sanctions: A Qualitative Comparative Analysis" *Contemporary Security Policy*, Vol. 43, No. 2, 243-273.
- Mulder, Nicholas (March 17, 2022) "The Economic Weapon: How Sanctions Became a Tool of Modern War" *Big Think*, Retrieved November 20, 2022, from: <https://bigthink.com/the-past/economic-sanctions-weapon-war>.
- Patnaik, Prabhat, interview (April 1, 2022) "Sanctions and the World Economic Order" *Venezuelanalysis.com*, Retrieved November 2, 2022, from: <https://venezuelanalysis.com/interviews/15494>.
- Rachman, Gideon (January 23, 2022) "Russia and China's Plans for a New World Order" *Financial Times*, Retrieved November 2, 2022, from: www.ft.com/content/d307ab6e-57b3-4007-9188-ec9717c60023.
- Ronzitti, Natalino (2015) "Respect for Sovereignty, Use of Force and the Principle of Non-intervention in the Internal Affairs of Other States" *European Leadership Network*, Retrieved December 18, 2022, from: www.europeanleadershipnetwork.org/wp-content/uploads/2017/10/ELN-Narratives-Conference-Ronzitti.pdf.
- The Borgen Project (April 18, 2022) "How Sanctions Impact Poverty" *BORGEN Magazine*, Retrieved January 2, 2023, from: www.borgenmagazine.com/sanctions-impact-poverty/.
- The Economic Times (May 27, 2016) "Refugee Crisis Is 'Global Challenge': G7 Leaders" *The Economic Times*, Retrieved January 25, 2023, from: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/refugee-crisis-is-global-challenge-g7-leaders/articleshow/52460982.cms?from=mdr>.
- The Guardian (August 7, 2018) "EU Foreign Policy Chief Calls on Firms to Defy Trump over Iran" *The Guardian*, Retrieved November 10, 2022, from: www.theguardian.com/world/2018/aug/07/eu-foreign-policy-chief-calls-on-firms-to-defy-trump-over-iran.
- Vanberghen, Cristina (December 20, 2022) "The Long Goodbye: Why Russia Is Losing the War" *EURACTIV*, Retrieved January 2, 2023, from: www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-long-goodbye-why-russia-is-losing-the-war.

اثرات دوگانه تحریم‌های اقتصادی غرب بر نظم بین‌المللی لیبرال

عبداله قنبرلو*

چکیده

در دوره پس از جنگ سرد، دولت‌های لیبرال غربی با توجه به تجاری که از جنگ‌های پرهزینه دوره جنگ سرد کسب کردند، تدریجاً گرایش بیشتری به استفاده از سلاح تحریم اقتصادی علیه دولت‌های مخالف یافتند. این روند به انحاء مختلف نظم و سیستم بین‌المللی را تحت تأثیر قرار داد. با وجود انگیزه‌های مختلفی که درباره تحریم‌ها اعلام شده، اغلب آنها در راستای تحقق یک هدف کلان تحت عنوان «حفاظت از نظم بین‌المللی لیبرال» وضع شده‌اند. تأثیر مثبت تحریم‌ها در حفظ صلح و امنیت بین‌الملل و به تبع آن توسعه نظم لیبرال را نمی‌توان انکار کرد. اما در عین حال، پیامدهایی نیز رخ داده‌اند که از پیچیدگی آثار تحریم‌ها حکایت دارند. سؤال مقاله این است که گسترش تحریم‌های اقتصادی غرب در دوره پس از جنگ سرد، چه اثراتی بر نظم بین‌المللی لیبرال به جا گذاشته‌اند. پاسخ اولیه این است که تأثیر گسترش تحریم‌های اقتصادی بر نظم بین‌المللی لیبرال دوگانه بوده است. آنها تاکنون به تقویت نظم لیبرال کمک کرده‌اند، اما در عین حال تبعاتی به جا می‌گذارند که احتمالاً در بلندمدت به زیان نظم مذکور تمام شود. این مقاله به لحاظ روشی، رویکرد ترکیبی دارد و برای تبیین فرضیه از داده‌های مختلف کمی و کیفی استفاده خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: جهان غرب، دوره پس از جنگ سرد، جهانی شدن، تحریم اقتصادی، اقدام نظامی، آمریکا، نظم و امنیت بین‌الملل، نظم بین‌المللی لیبرال.

* دانشیار گروه روابط بین‌الملل، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،

Ghanbarloo@ihcs.ac.ir, Ghanbarloo1979@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۰۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۴

۱. مقدمه

همان‌طور که مجموعه‌ای از رویدادها و تحولات بین‌المللی در گرایش فزاینده خصوصاً جهان غرب به استفاده از تحریم اقتصادی از دهه پایانی سده بیستم تاکنون دخیل بوده‌اند، خود گسترش تحریم‌ها نیز متقابلاً نظم و سیستم بین‌المللی را تحت تأثیر قرار داده‌اند. نگاه دقیق به تاریخ تحریم‌های دوره پس از جنگ سرد نشان می‌دهد که پشت اغلب تحریم‌های اقتصادی دولت‌های لیبرال غربی قرار داشته‌اند. آنها با توجه به تجاربی که از جنگ‌های پرهزینه دوره سده بیستم کسب کردند، تدریجاً گرایش بیشتری به استفاده از سلاح تحریم اقتصادی پیدا کردند. با وجود انگیزه‌های مختلفی که درباره تحریم‌های اقتصادی اعلام شده، اغلب آنها در راستای تحقق یک هدف کلان تحت عنوان «حفاظت از نظم بین‌المللی لیبرال» وضع شده‌اند. کارایی این گونه ابزارها نیز با توجه به تأثیرشان در حفاظت یا گسترش ارزش‌ها و هنجارهای نظم لیبرال قابل ارزیابی است.

از آنجاکه تحریم‌های اقتصادی به پایه‌های قدرت دولت‌های هدف آسیب می‌زنند، برداشت اولیه این بوده که تحریم اقتصادی قدرت نسبی دولت‌های مخالف نظم لیبرال را تضعیف می‌کند. امروزه، قدرت‌های لیبرال و به ویژه آمریکا معمولاً تحریم اقتصادی را کم‌هزینه‌ترین و کم‌خطرترین ابزار برای محافظت از نظم لیبرال در برابر فشار مخالفان قلمداد می‌کنند. تصور رایجی میان آنها وجود داشته که تحریم اقتصادی ضمن اینکه میان دولت‌های حامی نظم لیبرال همکاری ایجاد می‌کند، مخالفان آن را محدود کرده و از این طریق در سطح جهانی هنجارسازی می‌کند. تحریم اقتصادی در مقایسه با اقدام نظامی از چند مزیت مهم شامل تصمیم‌گیری آسان و هزینه‌های پایین‌تر و قابل کنترل‌تر برخوردار است که آن را به ابزاری نسبتاً کم‌هزینه برای تأثیرگذاری بر سیاست و رفتار دولت‌های دیگر تبدیل می‌کند.

در عمل، تأثیر تحریم‌های اقتصادی غرب بر نظم بین‌المللی لیبرال بسیار پیچیده‌تر بوده است. بی‌تردید، تأثیر تحریم‌ها در حفظ صلح و امنیت بین‌الملل و به تبع آن توسعه نظم لیبرال را نمی‌توان انکار کرد. اما در عین حال، پیامدهایی نیز رخ داده‌اند که بعضاً با ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال تعارض دارند. این نکته مبنای اصلی مقاله حاضر است. سؤال مقاله این است که گسترش تحریم‌های اقتصادی غرب در دوره پس از جنگ سرد، چه اثراتی بر نظم بین‌المللی لیبرال به جا گذاشته‌اند. پاسخ اولیه این است که تأثیر گسترش تحریم‌های اقتصادی بر نظم بین‌المللی لیبرال دوگانه بوده است. آنها در کوتاه مدت به تقویت نظم لیبرال کمک کرده‌اند، اما در عین حال تبعاتی به جا می‌گذارند که در بلندمدت به زیان این نظم است. در حالی که تأثیر

جنگ‌ها معمولاً به سرعت نمایان می‌شود، تحریم‌های اقتصادی در یک فرایند تدریجی فضای سیاست بین‌الملل را دستخوش تغییر و تحول می‌کنند. این مقاله به لحاظ روشی، رویکرد ترکیبی دارد و برای تبیین فرضیه از داده‌های مختلف کمی و کیفی استفاده خواهد کرد.

۲. ایده استفاده از تحریم برای حفظ نظم بین‌المللی لیبرال

نظم بین‌المللی لیبرال باینکه در جهان پس از جنگ سرد نمود ملموس‌تری داشته، اما ریشه طولانی‌تری دارد. آمریکا در دو مرحله رهبری نظم مذکور را با همکاری متحدان غربی‌اش بر عهده داشته است: دوره جنگ سرد و دوره پس از آن. در دوره جنگ سرد، گفتمان نظم لیبرال در برابر گفتمان کمونیسم قرار داشت. آمریکا و متحدانش پیش از پایان جنگ جهانی دوم درباره زیرساخت‌های نهادی نظم لیبرال در دوره پس از جنگ به توافق رسیدند. نهادها و سازمان‌هایی شکل گرفتند که کارشان ترویج و توسعه همکاری بین‌المللی بر اساس اصول اقتصادی و سیاسی لیبرال بود. تجارت آزاد، تحرک سرمایه، گسترش دموکراسی، و دفاع از حقوق بشر از جمله آرمان‌های اساسی بودند که جهان غرب به رهبری آمریکا در قالب نظم بین‌المللی لیبرال دنبال می‌کرد. آمریکایی‌ها برای تحکیم این نظم به تسریع بازسازی و حمایت امنیتی از متحدان خویش در اروپا و آسیا اقدام کردند که در نتیجه آن نظم لیبرال قوام بیشتری پیدا کرد. آمریکا در عین حال می‌کوشید از میان کشورهای در حال توسعه کشورهای بیشتری را وارد جهان آزاد کند. در دوران این ائتلاف، همکاری اقتصادی و سیاسی گرم و رو به رشدی ایجاد شد. اما در خارج از آن، جنگ سردی در برابر بلوک شرق جریان داشت. باینکه سازمان ملل متحد به عنوان مرجع اصلی نظم و امنیت بین‌المللی شکل گرفته بود، آمریکا برای حفاظت از کشورهای متعهد به نظم لیبرال سازمان‌های دیگری نظیر ناتو را تشکیل داد. این کشور برای توسعه و تحکیم جهان آزاد نهادهای مختلفی ایجاد کرد و هزینه‌های سنگینی بر عهده گرفت که در عمل هم نتیجه‌بخش بود (Ikenberry, 2018: 15-17).

پس از فروپاشی بلوک کمونیستی شرق و تحکیم جایگاه بلوک غرب به رهبری آمریکا در صحنه بین‌الملل، یک مانع بزرگ از سر راه نظم لیبرال برداشته شده و فضای مساعدی برای توسعه ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال در سطح جهانی فراهم شد. با ظهور آمریکا به عنوان بزرگترین قدرت جهانی، این کشور رهبری توسعه نظم لیبرال را بر عهده گرفت. جناح‌های غالب در هر دو حزب دموکرات و جمهوری خواه که در دوره جنگ سرد به پروژه ایجاد نظم بین‌المللی لیبرال به رهبری آمریکا متعهد بودند، طی دوره پس از جنگ سرد نیز کم و بیش به

حمایت کشورشان از نظم مذکور ادامه داده و بر هژمونی آمریکا در آن تأکید داشته‌اند. واشنگتن در پی ایجاد و توسعه نهادهایی بوده که از طریق آنها ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال را علی‌الخصوص مالکیت خصوصی، تجارت آزاد، دموکراسی، حقوق بشر، و صلح در سطح جهانی توسعه دهد. فقط در دولت دونالد ترامپ بود که مخالفت آشکار و مکرری با توسعه نهادهای بین‌المللی لیبرال انجام شد، اگرچه این دولت نیز به دنبال استقرار یک نظم رئالیستی تک‌قطبی با محوریت آمریکا در جهان بود.

برای نظم لیبرالی که طی سه دهه گذشته در حال شکل‌گیری بوده، سه کارکرد اساسی تعریف شده است. اول اینکه عضویت و همکاری کشورها در نهادهای بین‌المللی ایجاد شده تحت رهبری غرب را توسعه دهد. این نهادها با اینکه عموماً با ابتکار غرب و در چارچوب ارزش‌های غربی ایجاد شده‌اند، اما به دنبال جذب همه کشورها بوده‌اند. دوم اینکه تجارت آزاد را ترویج کرده و یک اقتصاد بین‌المللی باز و شمول‌گرا در سطح جهانی ایجاد کند. به عبارت دیگر، نظم اقتصادی بین‌المللی که در دوره جنگ سرد به رهبری آمریکا ایجاد شده و عمده‌تأ متحدهای غربی را دربر گرفته بود، بایستی جهانی شود. و سوم اینکه نظم لیبرال باید قویاً به گسترش لیبرال دموکراسی در سطح جهانی بپردازد. البته آمریکا در دوره قبل به خاطر پیشبرد منافع استراتژیک در برابر شوروی بعضاً این رسالت را نادیده گرفته بود. اما در جهان پس از جنگ سرد، هم آمریکا و هم متحدهای اروپایی‌اش بر آن بوده‌اند که بایستی کم‌کاری‌های گذشته جبران شده و ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال دموکراسی با قوت گسترش داده شود (Mearsheimer, 2019: 22).

در عمل، فرایند استقرار و توسعه نظم جهانی لیبرال در جهان پس از جنگ سرد با مشکلات مختلفی مواجه بوده است. علی‌رغم تلاش آمریکا و حمایت نزدیک متحدهای، نظم لیبرال دولت‌های مخالفی نیز داشته که هر کدام به نحوی علیه آن فعالیت داشته‌اند. در سطح قدرت‌های بزرگ، روسیه و چین بزرگترین چالشگران پروژه جهانی‌سازی ارزش‌های لیبرال بوده‌اند. این دو قدرت با اینکه اشتیاق قابل توجهی به همکاری و استفاده از نهادهای اقتصادی لیبرال نشان داده‌اند، اما با نهادهای سیاسی لیبرال مشکل داشته‌اند. در دهه ۱۹۹۰، دولت آمریکا به موازات سیاست گسترش ناتو بر آن شد این دو قدرت بزرگ را نیز تدریجاً به پذیرش و همکاری با نظم جدید سوق دهد. اما روند تحولات مطابق خواست غرب پیش نرفت. بعضی اقدامات یکجانبه آمریکا در تشدید اختلافات مؤثر بودند (Mearsheimer, 2019: 23-26). در کنار روسیه و چین، قدرت‌های رده پایین‌تر دیگری مثل ایران و ونزوئلا قرار داشتند که نظم لیبرال به

رهبری آمریکا را به چالش کشیدند و سیاست‌های غرب برای جذب آنها چندان مؤثر واقع نشد. در نتیجه، به جای تثبیت یک نظم بین‌المللی، کشاکش مستمری بین دو گروه از دولت‌ها جریان یافت. یک گروه گسترده به رهبری غرب و آمریکا به توسعه و تقویت نظم لیبرال گرایش داشته‌اند. در مقابل آنها، گروه اقلیتی قرار داشته که به دلایل مختلف نظم مطلوب غرب را به چالش کشیده و از نظم‌های جایگزین مطلوب خویش حمایت کرده‌اند. در این کشاکش، دو طرف از ابزارهای قدرت مختلفی برای اعمال فشار استفاده کرده‌اند. یکی از مهمترین ابزارهای غرب در برابر مخالفان نظم لیبرال تحریم اقتصادی بوده است.

ایده استفاده از تحریم اقتصادی برای از حفاظت از نظم بین‌المللی لیبرال از زمان آغاز شکل‌گیری این نظم مطرح بوده است. پس از اینکه قدرت‌های متفق در جنگ جهانی اول استفاده موفقیت‌آمیزی از تحریم علیه امپراطوری‌های آلمان، اتریش-مجارستان، و عثمانی به عمل آوردند، اشتیاق آنها برای استفاده بیشتر و مؤثرتر از این ابزار افزایش یافت. وودرو ویلسون، رئیس‌جمهور وقت آمریکا در مقام معمار اصلی جامعه ملل از طرفداران سرسخت کاربرد تحریم برای حفظ نظم بین‌الملل بود. وی معتقد بود که تحریم ابزاری صلح‌آمیز، ساکت، و در عین حال مهلک علیه دولت‌های خاطی است. کشور هدف تحت فشار مؤثری قرار می‌گیرد، بدون اینکه زندگی فردی در خارج از کشور تحریم شده از میان برود. در عمل هم قدرت‌های پیروز با قانونی کردن استفاده از تحریم اقتصادی در ماده ۱۶ میثاق جامعه ملل آن را به نهادی تبدیل کردند که تصور می‌شد در زمان صلح هم می‌تواند موجب پیشگیری از جنگ شود (Mulder, March 17, 2022). هدف ماده ۱۶ میثاق این بود که قانون‌شکنان احتمالی با یادآوری تجربیات تلخ تحریم اقتصادی در دوره جنگ، از نقض صلح بین‌المللی خودداری کنند. مؤسسان جامعه ملل می‌دانستند که تأثیرگذاری حداکثری تحریم‌ها مستلزم همکاری و هماهنگی مستمر کلیه قدرت‌های اقتصادهای جهان در اعمال آنهاست. اما با توجه به اینکه خود آمریکا وارد جامعه ملل نشد و بعداً نیز اختلافات زیادی بین قدرت‌های بزرگ در گرفت، چنین سناریویی محقق نشد.

پس از پایان جنگ جهانی دوم، متفقین جامعه ملل را منحل و سازمان ملل متحد را جایگزین کردند. آنها که در زمان جنگ دوم نیز استفاده مؤثری از تحریم اقتصادی علیه دول محور کرده بودند، در تشکیل سازمان ملل کوشیدند با درس‌آموزی از نقایص و ضعف‌های جامعه ملل، سازمان جهانی کاراتری برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی ایجاد کنند و در این راستا نهاد تحریم اقتصادی را با سازوکاری متفاوت از جامعه ملل، در سازمان ملل متحد وارد

کردند. به موجب ماده ۴۱ منشور ملل متحد، شورای امنیت سازمان ملل می‌تواند برای حفاظت از صلح و امنیت بین‌الملل بعضی اقدامات غیرنظامی را از جمله قطع تمام یا قسمتی از روابط اقتصادی علیه دولت‌ها خاطی به اجرا گذارد. این بار، آمریکا در مقام بزرگترین قدرت اقتصادی جهان نه تنها عضو سازمان شد، بلکه کوشید رهبری آن را نیز بر عهده بگیرد. به علاوه هماهنگی میان قدرت‌های پیروز نیز بالاتر بود. اما مشکل بزرگی که رخ داد این بود که آمریکا و اتحاد شوروی برای چند دهه وارد یک رویارویی خصمانه شدند و این تخصم بر اجماع قدرت‌های پیروز اثر منفی گذاشت. شورای امنیت در دو مورد شامل رودزیای جنوبی و آفریقای جنوبی موفق به اعمال تحریم شد. با این حال، آمریکا و متحدانش در جهان غرب بعضاً به صورت یکجانبه کشورهای مخلف را هدف تحریم قرار می‌دادند. از جمله، آمریکا چند بار از ابزار تحریم برای اعمال فشار بر شوروی استفاده کرد.

به دنبال پایان دوره جنگ سرد که با موج جدید جهانی شدن اقتصاد و ورود کشورهای بیشتری به کمپ جهان لیبرال همراه بود، نقش تحریم اقتصادی در حفظ صلح و ثبات بین‌الملل به طور چشمگیری افزایش یافت. در دو دهه اول این دوره، آمریکا در جلب همکاری روسیه و چین برای تحریم کشورهایی که از منظر واشنگتن تهدید کننده صلح و ثبات بین‌الملل قلمداد می‌شدند، عملکرد موفق‌تری داشت که در نتیجه آن چند کشور هدف تحریم‌های شورای امنیت قرار گرفتند. میان پنج عضو دائمی شورای امنیت، همسویی بهتری بر سر چستی تهدیدات علیه صلح و ثبات بین‌الملل و ضرورت مقابله با آن از طریق تحریم وجود داشت. اما پس از آنکه اختلافات بر سر نظم بین‌المللی مطلوب پررنگ شد، امکان استفاده از ابزار تحریم توسط سازمان ملل محدودتر گردید. آمریکا و متحدانش برای تثبیت نظم بین‌المللی مطلوب به استفاده یکجانبه از تحریم روی آوردند. به دنبال تلاش ناموفق غرب برای جذب روسیه و چین در ائتلاف قدرت‌های لیبرال، کم‌کم این دو به عنوان مخالفان نظم بین‌المللی لیبرال شناخته شدند.

در روابط بین‌الملل کنونی، مهمترین مخالفان نظم لیبرال طیفی از دولت‌های اقتدارگرا نظیر چین، روسیه، ایران، و کره شمالی هستند که به دلایل مختلف به ویژه تعارض ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال با سیستم‌های سیاسی این کشورها با نظم بین‌المللی مذکور مشکل دارند. در میان آنها، نقش دو قدرت بزرگ شرقی یعنی چین و روسیه بسیار مهمتر است. در دهه ۱۹۹۰، ایده همکاری استراتژیک این دو دولت برای جهت‌دهی به یک نظم بین‌المللی جدید مطرح نبود. اما با گذشت زمان و پررنگ شدن تعارض با آمریکا، اراده آنها برای مقابله با توسعه نظم لیبرال محکم‌تر گردید. برداشت سران چین و روسیه این بوده که آمریکا و غرب تحت عنوان

توسعه لیبرالیسم و دموکراسی در پی تغییر رژیم در کشورهای مخالف از جمله خود چین و روسیه هستند. رژیم‌های جایگزین نیز به مثابه اسب تروای آمریکا عمل خواهند کرد. بنابراین، بهتر است به جای انفعال در برابر غرب، فعالانه برای ایجاد یک نظم بین‌المللی مطلوب چندقطبی که ضامن استقلال و امنیت دولت‌های مخالف باشد، تلاش کرد. یکی از مشخصه‌های مهم نظم جایگزین این است که محیط پیرامونی و حیات خلوت چین و روسیه باید مورد احترام قرار گرفته و از دخالت‌های سیاسی به شکل انقلاب‌های رنگی در آن مکان‌ها خودداری شود (Rachman, January 23, 2022). چنین درخواست‌هایی توسط دولت‌های دیگر مخالف نظم لیبرال نیز کم و بیش مطرح بوده است.

با وجود فشارهای مخالفان، برای آمریکا و متحدان و شرکایش حفاظت از نظم لیبرال در برابر تهدیدات یک ضرورت استراتژیک بوده است. تنبیه و در تنگنای اقتصادی قرار دادن مخالفان، سیاست رایج غرب برای حفاظت و توسعه ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال بوده است. از پایان جنگ سرد تاکنون، آمریکا ضمن تلاش برای جلب همکاری متحدان و شرکا، چندین دولت را به دلیل تهدید امنیتی علیه نظم لیبرال هدف تحریم‌های اقتصادی قرار داده است. عراق، ایران، سوریه، لیبی، کره شمالی، کوبا، ونزوئلا، بلاروس، و روسیه مهمترین قربانیان تحریم‌ها بوده‌اند. حتی چین هم در سطح خفیف‌تری هدف تحریم‌های غرب قرار داشته است. آشکار است که قدرت‌های غربی و متحدان و شرکای آنها منشأ عمده تحریم‌های اقتصادی بوده‌اند. آمریکا در تدوین و اجرای تحریم‌ها نقش کلیدی داشته است.

تحریم‌ها از طرف مؤسسان و حامیان نظم بین‌المللی لیبرال علیه مخالفان یا چالشگران علیه نظم مذکور اعمال شده‌اند. البته محرک همه تحریم‌های غرب را ضرورتاً نمی‌توان به حفظ نظم لیبرال فروکاست. در جریان خروج آمریکا از برجام از سرگیری فشارها علیه ایران، اروپایی‌ها کوشیدند با ترغیب ایران به ادامه تعهدات هسته‌ای، توافق هسته‌ای را حفظ کنند، چراکه بقای آن را به نفع امنیت جهان می‌دانستند (The Guardian, August 7, 2018). علی‌رغم اینکه انگیزه‌های ملی را نمی‌توان نادیده گرفت، اما به نظر می‌رسد طی این چند دهه، حفظ نظم و امنیت بین‌المللی لیبرال از مهمترین انگیزه‌های غرب در تحریم کشورهای دیگر بوده است. هر یک از کشورهای تحریم شده قبلاً به نحوی نظم موجود را به چالش کشیده و بسته به کم و کیف چالش‌ها، در برابر مجازات اقتصادی موافقان نظم موجود قرار گرفتند. با توجه به اینکه با گذشت زمان نقش چین و روسیه به عنوان مخالفان نظم لیبرال پررنگ‌تر شد، غربی‌ها از پیگیری مسیر شورای امنیت سازمان ملل برای تحریم پرهیز کرده و از مسیر تحریم‌های یکجانبه وارد

عمل شدند. فشار تحریم‌های غرب تدریجاً دامن این دو قدرت را نیز گرفت و به ویژه روسیه به یکی از مهمترین اهداف تحریم‌ها تبدیل شد.

۳. دستاوردهای مورد انتظار

انتظارات اساسی مراجع تصمیم‌گیری از دستاوردهای تحریم‌های اقتصادی را می‌توان در دو دسته تعریف کرد. دسته اول، اجرای قوانین و هنجارهای بین‌المللی است که در رأس آنها صلح و امنیت بین‌الملل قرار دارد. مهمترین مرجع تصمیم‌گیری در این باره شورای امنیت سازمان ملل است، اگرچه امکان دارد بعضی دولت‌ها به صورت یکجانبه در این چارچوب اقدام به تحریم دیگران کنند. دسته دوم، پیگیری اهداف و منافع یکجانبه است که در آن دولت‌ها به صورت یکجانبه و صرفاً با هدف تحقق اهداف و منافع ملی مد نظر در سیاست خارجی خویش فارغ از اینکه همسو یا مغایر با هنجارهای بین‌المللی باشد، کشورها و کنشگران دیگر را هدف تحریم قرار می‌دهند. تمرکز بحث این گفتار آن دسته از تحریم‌هایی است که به نام دفاع از قوانین و هنجارهای بین‌المللی علیه کنشگران روابط بین‌الملل به ویژه دولت‌ها برقرار می‌شوند. در توجیه اغلب تحریم‌هایی که طی دهه‌های اخیر توسط جهان غرب وضع شده‌اند، از عنوان مذکور استفاده شده است. اساسی‌ترین دستاورد مورد انتظار قدرت‌های تحریم‌گر این بوده که با فشار اقتصادی بر کنشگران خاطی، از یک اصل محوری به نام صلح و امنیت بین‌المللی حفاظت کنند.

اغلب قوانین یا هنجارهای مهم بین‌المللی که مورد تأکید قدرت‌های تحریم‌گر بوده و تحریم‌ها به نام آنها انجام شده‌اند، عمدتاً از این حیث مهم تلقی شده‌اند که به نحوی در خدمت صلح و امنیت بین‌المللی قرار دارند. موارد زیر، مهمترین قوانین و هنجارهای بین‌المللی هستند که قدرت‌های غربی طی چند دهه اخیر به نام حمایت از آنها دیگران را هدف تحریم اقتصادی قرار داده‌اند:

الف. احترام به تمامیت سرزمینی و حاکمیت ملی کشورها: تمامیت سرزمینی از اصول کلیدی حقوق بین‌الملل است که در چارچوب آن دولت‌ها از حق اعمال حاکمیت کامل در قلمرو زمینی، زیرزمینی، دریایی، و هوایی خویش برخوردارند. طبق بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد کلیه اعضای ملل متحد متعهد شده‌اند در روابط بین‌المللی خویش از تهدید به زور یا استفاده از آن علیه تمامیت سرزمینی یا استقلال سیاسی هر کشوری یا از هر روش دیگری که با مقاصد ملل متحد ماینت داشته باشد، خودداری کنند. همچنین، طبق بند ۷ ماده ۲ منشور،

دخالت دولت‌ها در اموری که ذاتاً جزو صلاحیت داخلی کشورهای دیگر است، ممنوع است. دولت‌ها علاوه بر تجاوز مستقیم، از دخالت غیرمستقیم علیه تمامیت سرزمینی و حاکمیت ملی دیگران به اشکال مختلف از جمله حمایت از تجاوزگری دولت‌ها، حمایت از گروه‌های تجربه‌طلب و شورشی، و حملات سایبری در کشورهای دیگر منع شده‌اند. (رک: Ronzitti, 2015). اگر کشوری با نقض تمامیت سرزمینی و حاکمیت ملی مواجه شده و امکان دفاع مؤثر از خود نداشته باشد، شورای امنیت سازمان ملل مهمترین مرجع رسیدگی به مسأله است. شورا می‌تواند طبق فصل هفتم منشور ملل متحد دولت خاطی را تحریم کرده یا در صورت نیاز علیه آن اقدام نظامی انجام دهد. اما از آنجا که شورا ممکن است به دلایلی نظیر اختلاف میان اعضاء امکان تصمیم‌گیری نداشته باشد، در این صورت، بر عهده خود کشور قربانی است که با تدابیر نظامی یا تحریم‌های مختلف علیه متجاوز از حاکمیت خود دفاع کند. در جهان معاصر، استفاده از تحریم اقتصادی سلاحی رایج علیه ناقضان تمامیت سرزمینی و حاکمیت ملی بوده است. تحریم اسرائیل و متحدانش توسط کشورهای عرب و تحریم ارمنستان توسط جمهوری آذربایجان نمونه‌هایی از این گونه تحریم‌ها هستند. در تحریم‌های غرب طی دوره پس از جنگ سرد نیز نمونه‌های مختلفی از هدف قرار گرفتن ناقضان تمامیت ارضی و حاکمیت ملی کشورها وجود دارند. در پی اشغال کویت توسط عراق در آگوست ۱۹۹۰، آمریکا موفق شد با موافقت و همکاری شوروی در شورای امنیت، عراق را هدف تحریم‌های اقتصادی شدید سازمان ملل قرار دهد. حدود دو و نیم دهه بعد، روسیه به دلیل نقض تمامیت سرزمینی اوکراین هدف تحریم‌های گسترده غرب قرار گرفت. در تحریم‌های غرب علیه ایران نیز بعضاً اتهاماتی مبنی بر نقض حاکمیت ملی و استقلال سیاسی کشورهای دیگر به عنوان دلیل تحریم مطرح شده‌اند. تلاش برای بی‌ثباتی سیاسی در کشورهای منطقه، حمایت از تجاوز به اوکراین از طریق ارسال پهپاد نظامی به روسیه، و حملات سایبری اتهاماتی هستند که در تحریم‌های ایران مؤثر بوده‌اند. هدف این گونه تحریم‌ها ترویج احترام کشورها به حریم حاکمیتی همدیگر است، اگرچه امکان سوء استفاده سیاسی از آن نیز همواره وجود داشته است.

ب. منع گسترش تسلیحات پرخطر: ایده‌های خلع سلاح و کنترل تسلیحات ریشه عمیقی در روابط بین‌الملل دارند. جمعی از متفکران روابط بین‌الملل بر این نظر بوده‌اند که جنگ‌افزار محرک اصلی جنگ‌ها است یا اینکه توزیع نادرست آنها انگیزه جنگ را افزایش می‌دهد. بنابراین، یکی از راه‌های تأمین صلح و امنیت بین‌المللی کاهش یا جلوگیری از گسترش

تسلیمات است. گذشت زمان نشان داد که حذف کامل تسلیحات مدرن کاری ناممکن است، اما می‌توان از طریق محدودسازی آن با نهادهای بین‌المللی به صلح و امنیت بین‌المللی کمک کرد (رک: Clemens, Winter 1972). کنترل گسترش تسلیحات به ویژه در عصر سلاح‌های تخریب جمعی و موشک‌های پیشرفته قاره‌پیما اهمیت زیادی یافته است. در پایان جنگ جهانی دوم، استفاده از بمب اتمی علیه ژاپن فاجعه تکان دهنده‌ای بود که ضرورت رسیدگی به مسأله تسلیحات پرخطر را نمایان کرد. در منشور ملل متحد اهمیت خلع سلاح و کنترل تسلیحات مورد اشاره قرار گرفت. با توجه به اینکه هدف اصلی سازمان ملل تأمین صلح و امنیت بین‌المللی بوده، تاکنون کارهای مختلفی برای تحدید تسلیحات انجام داده است. مبتکر اصلی برنامه‌های تحدید تسلیحات معمولاً قدرت‌های بزرگ بوده و مخاطبان‌شان عمدتاً دولت‌های متوسط و کوچک بوده‌اند. شورای امنیت می‌تواند برنامه تسلیحاتی کشورهای مختلف را به مثابه تهدید علیه صلح و امنیت بین‌الملل تشخیص داده و در چارچوب فصل هفتم منشور علیه آنها اقدام کند. این شورا بعد از جنگ سرد با تفسیر موسع از تهدیدات علیه صلح و امنیت بین‌الملل حساسیت بیشتری به موضوع گسترش تسلیحات اعم از کشتار جمعی یا متعارف در کشورهای در حال توسعه نشان داده است. در عمل، بیشتر متهمان به برنامه‌های تهدیدزا از کشورهای در حال توسعه مخالف نظم لیبرال بودند که هدف تحریم‌های بین‌المللی گسترده قرار گرفتند. حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ سبب شد جلوگیری از دستیابی سازمان‌های تروریستی به سلاح‌های پرخطر به یک دغدغه مهم جهانی تبدیل شود. طبق قطعنامه ۱۵۴۰ شورای امنیت، دولت‌ها بایستی کلیه اشکال ورود بازیگران غیردولتی به سلاح‌های تخریب جمعی را مجرمانه تلقی کنند. در دهه‌های اخیر، آمریکا و اروپا اهتمام ویژه‌ای برای رسیدگی به مسأله گسترش تسلیحات داشته‌اند. همکاری قدرت‌های شرقی با غرب در این زمینه پررنگ بوده است. به تبع این شرایط، سازوکارهای نظارتی و دیپلماسی پیشگیرانه اهمیت زیادی یافته است. قدرت‌های بزرگ بارها از تحریم اقتصادی به مثابه یک سازوکار بازدارنده استفاده کرده‌اند. تحریم دولت‌های متهم به ساخت سلاح‌های تخریب جمعی و موشک‌های بالستیک از جمله عراق، کره شمالی، ایران، و لیبی در چارچوب رژیم کنترل تسلیحات رخ داده است. این کشورها در حالی هدف فشار فزاینده قرار گرفتند که شدت تحریم‌ها علیه کشورهای دارای روابط دوستانه با غرب شامل هند و پاکستان بسیار کمتر بود.

ج. مقابله با تروریسم: امروزه، تروریسم به ویژه در شکل بین‌المللی‌اش تهدیدی جدی علیه صلح و امنیت بین‌الملل به شمار می‌آید. سازمان‌های تروریستی اگرچه ریشه بلندی در تاریخ

اثرات دوگانه تحریم‌های اقتصادی غرب بر نظم بین‌المللی لیبرال (عبداله قنبرلو) ۱۶۳

روابط بین‌الملل دارند، اما پس از وقوع حوادث ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ بود که به یک مسأله مهم جهانی تبدیل شدند. شورای امنیت سازمان ملل قبلاً طی قطعنامه ۱۱۸۹ در ۱۳ آگوست ۱۹۹۸ با اجماع آراء سرکوب اقدامات تروریستی را شرطی ضروری برای صلح و امنیت بین‌الملل دانسته و تصریح کرد که کلیه کشورهای عضو باید ضمن پرهیز از سازمان‌دهی، تشویق، یا مشارکت در اقدامات تروریستی، برای پیشگیری و مقابله با تروریسم همکاری داشته باشند. شورای امنیت در قطعنامه ۱۲۶۹ (مصوب ۱۹ اکتبر ۱۹۹۹) با اجماع خواستار اجرای کامل کنوانسیون‌های ضدتروریستی توسط کشورها شد. این شورا پس از حوادث سپتامبر ۲۰۰۱ نیز طی قطعنامه‌های ۱۳۶۸ و ۱۳۷۳ که با اجماع به تصویب رسیدند، با تأکید مجدد بر اینکه اقدامات تروریستی بین‌المللی تهدیدی علیه صلح و امنیت جهانی به شمار می‌رود، خواهان همکاری متقابل کشورها برای مقابله با چنین اقداماتی شد. قطعنامه ۱۳۷۳ از کشورها خواست قوانین داخلی خویش را به نحوی اصلاح کنند که اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی درباره تروریسم را امکان‌پذیر کرده و این اطمینان حاصل شود که هر کسی که در تأمین مالی، طراحی، آماده‌سازی، ارتکاب، و یا پشتیبانی از اعمال تروریستی شرکت کرد، به دست عدالت سپرده شود. رژیم طالبان در افغانستان به دلیل پناه دادن و حمایت از القاعده هدف تحریم‌های سازمان ملل قرار گرفت. به موجب قطعنامه ۱۲۶۷ مورخ ۱۵ اکتبر ۱۹۹۹، شورای امنیت تحریم‌هایی علیه طالبان وضع کرد که بعدها با قطعنامه‌های تحریمی دیگر، شدت بیشتری گرفت. در کنار سازمان ملل، بعضی سازمان‌های منطقه‌ای و دولت‌ها مقررات و سازوکارهایی برای تحریم حامیان تروریسم دارند. در تحریم‌های یکجانبه آمریکا و اروپا علیه کشورهای مختلف از جمله سوریه، ایران، عراق، و لیبی، نقش اتهام حمایت از تروریسم پررنگ بوده است. این تحریم‌ها بر این منطق استوار هستند که بهترین راه پیشگیری یا مقابله با تروریسم، جلوگیری از حمایت دولت‌هاست. تحریم اقتصادی می‌تواند با کاهش انگیزه دولت‌ها برای حمایت از تروریسم، به صلح و امنیت بین‌الملل کمک کند. البته این شامل حال دولت‌هایی نمی‌شود که از روی ضعف و ناتوانی به میزبان تروریست‌ها تبدیل شده‌اند. تحریم این گونه دولت‌ها می‌تواند موجب تقویت تروریسم شود (McLean et al., July 2018).

د. توسعه دموکراسی و حقوق بشر: موضوع رعایت دموکراسی و حقوق بشر که عمده‌تاً دغدغه کشورهای غربی بوده، در دهه‌های اخیر به یکی از عوامل تحریم اقتصادی تبدیل شده است. در ابتدای دهه ۱۹۹۰، سازمان ملل متحد به درخواست دولت هائیتی بر اولین انتخابات ریاست جمهوری این کشور نظارت کرد. چند ماه بعد، دولت منتخب قانونی با یک کودتا

سرنگون شد. با شکست تلاش‌های منطقه‌ای، شورای امنیت سازمان ملل طی قطعنامه ۸۴۱ دولت کودتایی هائیتی را تحریم کرد. ادامه وضع موجود نهایتاً به تجویز اقدام نظامی با قطعنامه ۹۴۰ شورای امنیت شد. این اولین بار بود که سازمان ملل برای اعاده دموکراسی اقدام به تحریم و اقدام نظامی علیه یک رژیم غیرقانونی و غیردموکراتیک می‌کرد. این گونه اقدامات شورا در موارد نقض گسترده حقوق بشر بیشتر بوده است. در رویه دولت‌های غربی، تحریم‌های متعددی به‌خاطر تغییر غیردموکراتیک یا غیرقانونی حکومت‌ها و به ویژه به‌خاطر نقض حقوق بشر برقرار شده است. در تفاسیر جدید از صلح و امنیت بین‌الملل، بعضی اشکال نقض دموکراسی و حقوق بشر به مثابه تهدید علیه صلح و امنیت بین‌الملل تلقی شده‌اند. در سازمان ملل باینکه بعضی دولت‌ها مایلند نقض اساسی دموکراسی و حقوق بشر را مسأله‌ای ضد صلح و امنیت جهانی معرفی کنند، اما سیاست‌ها و منافع متفاوت اعضای دائم شورای امنیت مانع از آن شده تا در این موضوع اجماعی شبیه به موضوع سلاح‌های تخریب جمعی و تروریسم شکل بگیرد. با این حال، جهان غرب جداگانه به سمت تبدیل کردن نقض اساسی دموکراسی و حقوق بشر به یک مسأله امنیتی جهانی حرکت کرده است. غربی‌ها گرایش پررنگی به استفاده از تحریم برای حمایت از دموکراسی و خصوصاً حقوق بشر نشان داده‌اند، چراکه آنها را ارزش‌های بنیادین نظم لیبرال می‌دانند. در سال‌های اخیر، کشورهای غربی نهادهای جدیدتری برای توسعه حقوق بشر در جهان ایجاد کرده‌اند که «رژیم تحریم‌های حقوق بشری جهانی اتحادیه اروپا»^۱ یک نمونه مهم در این زمینه است (رک: Eckes, 2021). اتحادیه اروپا هر سال تحولات حقوق بشری را در اقصی نقاط مختلف جهان رصد کرده و بعضی ناقضان را در لیست تحریم‌های خود قرار می‌دهد. در دهه‌های اخیر، کشورهای متعددی شامل ایران، لیبی، کره شمالی، سوریه، کوبا، و حتی روسیه و چین هدف تحریم‌های حقوق بشری غرب قرار گرفته‌اند. اغلب این گونه تحریم‌ها اشخاص خاصی را به طور محدود هدف قرار داده و بیشتر اهمیت نمادین دارند.

تحریم‌هایی که تحت عناوین فوق‌الذکر اقتصاد کشورهای مختلف را هدف قرار داده‌اند، نتایج پیچیده‌ای بر جای گذاشته‌اند. آنها تا حدی دستاوردهای مورد انتظار تحریم‌گران را محقق کرده‌اند. انگیزه تحریم‌ها معمولاً تغییر رفتار طرف تحریم شونده اعلام می‌شود، اگرچه ممکن است انگیزه ناپیدای دیگری به صورت تغییر رژیم نیز مورد نظر باشد. در جهان پس از جنگ سرد، مخاطب تحریم‌ها عمدتاً دولت‌هایی بوده‌اند که با نظم بین‌المللی لیبرال و هژمونی غرب در آن مخالفت کرده یا به نحوی برای تغییر آن تلاش کرده‌اند. تحریم‌ها اغلب این کشورها را

دچار مشکلات داخلی کردند. در مواردی نظیر عراق دوره صدام حسین، فشار تحریم‌ها امکان تغییر رژیم را تسهیل کرد. در مواردی مثل حکومت قذافی در لیبی، امکان تغییر رفتار فراهم شد. کشورهایی مثل ایران، کره شمالی، و روسیه هم به دلیل مقاومت، با تشدید تحریم‌ها و آسیب دیدن شدید زیرساخت‌های اقتصادی مواجه شدند. کلیه مخالفان وضع موجود کم و بیش تحت تأثیر فشار تحریم‌ها در وضعیت اقتصادی دشواری قرار گرفتند.

گسترش تحریم‌ها در کاهش تهدیدات مختلف علیه نظم لیبرال مؤثر بوده است. نه تنها اقدامات مخالفان علیه نظم لیبرال محدود شده، بلکه کشورهای ثالث از جمله آنهایی که پتانسیل همراهی با دولت‌های مخالف نظم لیبرال و غرب‌ستیز را داشته‌اند، به دلیل مشاهده آثار مخرب تحریم‌ها سیاست خارجی محتاطانه‌ای در پیش گرفته‌اند. اقدامات تجاوزگرانه و دخالت‌های مخرب علیه حاکمیت ملی کشورها بسیار محدود شده‌اند. در معدود نمونه‌هایی مثل حمله روسیه به اوکراین، فشار تحریم‌ها بر روسیه در کنار حمایت غرب از اوکراین موجب شدند شرایط جنگ به زیان روسیه تغییر کند (Vanberghen, December 20, 2022). تمایل به ساخت، گسترش، و انتقال سلاح‌های پرخطر تا حدی تعدیل شده است. اغلب دولت‌ها این گونه برنامه‌ها را مشکل آفرین و پرهزینه می‌بینند. سازمان‌های تروریستی بیش از پیش در معرض فشار قرار گرفته‌اند. حمایت دولت‌ها از تروریسم بین‌الملل بسیار محدود شده است. حتی گروهی مثل طالبان با اینکه در سال ۲۰۲۱ مجدداً در افغانستان قدرت رسید، تاکنون نشان داده که مایل نیست به صورت میزبان القاعده یا داعش عمل کند. نقض حقوق بشر و اقدام علیه دموکراسی اگرچه همچنان کم و بیش ادامه دارند، اما دولت‌ها به هزینه‌های احتمالی آنها آگاهی داشته و اغلب می‌کوشند جز در شرایط اضطرار از چنین اقداماتی پرهیز کنند. برآورد آماری دقیقی درباره کم و کیف تأثیر تحریم‌ها بر کاهش تهدیدات امنیتی علیه نظم و امنیت بین‌المللی وجود ندارد، اما به نظر می‌رسد استفاده فزاینده غرب از سلاح تحریم اقتصادی پتانسیل وقوع تهدیدات مذکور را در مجموع کاهش داده است. البته از نقش عامل تهدید دخالت نظامی در کنار تحریم اقتصادی نباید غفلت کرد. داشت. کارایی تحریم در صورت ترکیب با تهدید نظامی افزایش می‌یابد.

به این ترتیب، مهمترین دستاورد مورد انتظار غرب در استفاده فزاینده از سلاح تحریم اقتصادی را می‌توان کمک به بقای نظم بین‌المللی لیبرال خلاصه کرد. با گذشت بیش از سه دهه از پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد شوروی، علی‌رغم چالش‌هایی که علیه نظم مذکور وجود داشته، ثبات آن همچنان حفظ شده است. قدرت‌های غربی به رهبری آمریکا موفق شدند

مخالفان و اقدام کنندگان علیه نظم بین‌الملل را از طریق فشار اقتصادی تنبیه کنند. البته این دستاورد، یک دستاورد مطمئن و مستحکمی نیست. تهدیدات امنیتی همچنان وجود دارند، اگرچه فوری و حاد نیستند. بقای نظم موجود با مسائل ناخواسته‌ای همراه بوده که می‌تواند در آینده ادامه هژمونی جهانی لیبرال را دشوار کند.

۴. آثار ناخواسته

تحریم‌های اقتصادی در کنار آثاری که مطابق با خواست فرستندگان در صحنه بین‌المللی ایجاد می‌کنند، تبعات ناخواسته‌ای نیز بر جا می‌گذارند. آشکار است که تغییر رفتار یا تغییر نظام سیاسی در چند کشوری که نظم بین‌المللی جاری را به چالش می‌کشند، دستاورد مهمی برای ثبات نظم مذکور است. اما سؤال مهم این است که دستاورد مذکور در ازای چه هزینه‌های به دست آمده و آیا ابزارهای جایگزینی وجود دارند که ضمن رفع تهدیدات علیه نظم بین‌المللی، هزینه‌های جانبی کمتری ایجاد کنند. اصرار بعضی قدرت‌های بزرگ بر ادامه سیاست تحریم بدین معناست که ظاهراً ابزار جایگزین بهتری در دسترس نیست. با این حال، لازم است درباره آثار جانبی تحریم‌ها ارزیابی جامع‌تری داشت و هزینه‌های احتمالی آن را به حداقل ممکن کاهش داد. مهمترین آثار ناخواسته گسترش استفاده از تحریم‌های اقتصادی بر روابط بین‌الملل - که با نظم لیبرال مطلوب غرب مغایرت داشته یا برای بقای آن مضر هستند - عبارتند از:

الف. تنزل استاندارد زندگی کشورهای هدف: در جهانی که سلامت انسان‌ها اهمیت بالایی یافته و سازمان ملل متحد به سازوکارهای نهادی مختلفی برای رفع فقر و تسهیل دسترسی همه ملت‌ها به نیازهای معیشتی مجهز شده، گسترش تحریم‌های اقتصادی می‌تواند آثار معکوسی ایجاد کند. فقر و نابرابری یکی از ملموس‌ترین آثار تحریم اقتصادی به حساب می‌آید که در چندین کشور تحریم‌زده تجربه شده است. تلاش برای کاهش درآمد دولت هدف، خواه ناخواه درآمد بخش زیادی از شهروندان آن دولت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. دولت‌ها ضمن اینکه در ارائه خدمات رفاهی مطلوب به شهروندان به مشکل برمی‌خورند، برای جبران کسری بودجه خود به سیاست‌های اقتصادی تورم‌زایی روی می‌آورند که اوضاع را بدتر می‌کند. چنانکه در کشورهایی نظیر ایران به روشنی اتفاق افتاد، فشار تحریم با آسیب زدن به بخش‌های تولیدی و رشد شدید تورم موجب تشدید فقر شد. تورم‌های پی در پی فقط اقلیت کوچکی را که صاحب دارایی‌های غیرنقدی فراوان بودند، منتفع کرد. در برخی موارد شامل تحریم‌های روسیه پس از جنگ ۲۰۲۲ اوکراین، وضع رفاهی کشورهای ثالث هم تحت تأثیر

قرار گرفت. تحریم‌ها علیه روسیه و اقدامات متقابل روسیه موجب شدند برای مدتی قیمت انرژی و مواد غذایی را در سطح جهانی افزایش یابد. فشار ناشی از تورم جهانی در زندگی شهروندان کشورهای مختلف از جمله کشورهای کم‌درآمد احساس شد. تحریم‌گران معمولاً غذا و دارو را از شمول تحریم‌ها مستثنی اعلام می‌کنند. با این حال، قطع ارتباطات تجاری و مالی در عمل دسترسی کشورهای هدف به غذا و دارو با مشکل مواجه می‌کند. در مواردی، حتی دسترسی شهروندان به ابتدایی‌ترین نیازهای معیشتی مثل آب نیز به مانع برمی‌خورند. در جریان تحریم‌های ۲۰۱۹ آمریکا بر ونزوئلا، اداره تأمین آب این کشور اعلام کرد که در تأمین قطعات مورد نیاز برای تعمیر پمپ‌های خراب شده دچار مشکل شده است. در نتیجه، ۱۵ الی ۲۰ درصد جمعیت ونزوئلا از دسترسی به آب آشامیدنی تصفیه شده محروم بودند (The Borgen Project, April 18, 2022). در چنین شرایطی که کشور تحریم شده به کمک‌های خارجی وابسته می‌شود، تحریم‌ها حتی در مسیر ورود کمک‌های بشردوستانه نیز اختلال ایجاد می‌کنند. این تبعات فاجعه‌بار در حالی رخ می‌دهند که مشخص نیست تحریم‌ها چه زمانی موجب تغییرات مطلوب تحریم‌گران در رفتار دولت‌های هدف می‌شوند.

ب. آثار منفی بر دموکراسی و حقوق بشر: دموکراسی و حقوق بشر هنجارهای اساسی نظم لیبرال به شمار می‌آیند. طی دهه‌های اخیر، دولت آمریکا برای پیشبرد پروژه نظم بین‌المللی لیبرال بارها از توسعه دموکراسی و حقوق بشر در سطح جهانی اعلام حمایت کرده و چندین مرتبه از دخالت در امور کشورهای دیگر به نام حمایت از دموکراسی و حقوق بشر دفاع کرده است. با وجود این، گسترش تحریم‌های اقتصادی در موارد مختلفی آثار معکوس به بار آورده است. تحریم‌ها می‌توانند با فقیر کردن کشور، طبقه متوسط را که ستون اصلی قوام و دوام توسعه سیاسی است، نحیف کرده و جمعیت فقیر کشور را فربه کنند. تضعیف طبقه متوسط و به طور کلی تضعیف جامعه در برابر دولت موجب سست شدن پایه‌های دموکراسی و حقوق بشر می‌شوند. پژوهش‌های مختلفی تأثیر منفی تحریم بر دموکراسی و حقوق بشر را تأیید کرده‌اند. به ویژه، اگر تحریم و تحمیل درد و رنج اقتصادی بر شهروندان در نتیجه یک مناقشه بین‌المللی و نه بحران داخلی اتفاق بیافتد، دولت بهتر می‌تواند روایت مطلوب خود درباره علت تحریم را بر جامعه تحمیل کرده و به نام ضرورت اتحاد در برابر دشمنان، انتقادات و مخالفت‌های داخلی را سرکوب کند. در چنین فضایی، این امکان فراهم می‌شود که نهادهای مدنی تضعیف شوند، فساد و خودکامگی دولت افزایش یابد، و موارد بیشتری از نقض حقوق بشر اتفاق بیافتد (Meissner and Mello, April 2022: 248-253). شیوع فقر و بیکاری نه تنها تأمین

نیازهای رفاهی، بلکه دسترسی شهروندان به امکانات آموزشی و رسانه‌های آزاد و حتی ارتباط با جهان خارج را دشوار می‌کند. بنابراین، تحریم می‌تواند در کنار تخریب زیرساخت‌های اقتصادی و رفاهی، به نیروهای مولد توسعه سیاسی نیز ضربات اساسی بزند. تأثیر منفی تحریم بر دموکراسی و حقوق بشر در کشورهای مختلفی از هائیتی گرفته تا عراق و کره شمالی تأیید شده است.

ج. تبعات زیست‌محیطی: اهمیت محیط زیست و ضرورت حفاظت از سلامت و غنای آن طی دهه‌های اخیر اهمیت فزاینده‌ای یافته است. از آنجا که مسائل زیست‌محیطی مسائلی جهانی به حساب می‌آیند و برای رسیدگی مؤثر به آنها نیاز به همکاری جهانی وجود دارد، توجه به محیط زیست در نهادهای حکمرانی جهانی گسترش یافته است. با این حال، گسترش تحریم‌های اقتصادی از مجاری مختلفی برای محیط زیست مضر بوده است. یک واقعیت تلخ درباره محیط زیست این است که با وجود اهمیت حیاتی آن برای ادامه زیست بشر، هنوز بسیاری از کشورها حتی در بعضاً جهان توسعه یافته در شرایط بحرانی نظیر رکود اقتصادی آن را از اولویت‌های سیاستی خویش خارج می‌کنند. دولت‌ها عموماً موضوعاتی نظیر رشد اقتصادی، اشتغال، امنیت انرژی، و دفاع ملی را بر محیط زیست ترجیح می‌دهند. بر این اساس، وقتی تحریم‌های اقتصادی موجب بحران در اقتصاد کشور هدف می‌شوند، محیط زیست قربانی اقتصاد می‌شود. دولت‌های هدف برای خنثی‌سازی اثر تحریم اقتصادی خود را ناچار از بهره‌برداری گسترده‌تر از منابع طبیعی می‌بینند. آنها برای کسب درآمد و همچنین ایجاد رشد و اشتغال به منابع طبیعی فشار بیش از حد وارد می‌کنند. با قطع روابط تجاری و محرومیت از دسترسی به تکنولوژی‌های نوین جهان، بهره‌برداری از منابع موجود در طبیعت افزایش یافته و فعال‌سازی صنایع آلاینده موجه می‌شود (Madani, December 2020: 8-9). این مسأله در کشورهای مختلفی تجربه شده است. برای مثال، تحریم‌ها علیه ایران باعث شد این کشور با محدودیت در دسترسی به دانش، تکنولوژی، و خدمات مورد نیاز محیط زیست محدودیت مواجه شده، از کمک‌های زیست‌محیطی بین‌المللی محروم شده، و به بهره‌برداری بیشتر از منابع طبیعی روی بیاورد. ایران برای تولید اقتصادی مجبور شد بسیار بیش از پیش از سلامت محیط زیست خویش هزینه کند (رک: Madani, April 2021). در حالی که ایران به لطف منابع نفت می‌توانست انرژی مورد نیاز خود را ولو با تکنولوژی ضعیف‌تر تأمین کند، در کشور فقیری مثل هائیتی که علی‌رغم فقدان منابع نفتی با تحریم دریافت نفت مواجه شده بود، از چوب درختان

اثرات دوگانه تحریم‌های اقتصادی غرب بر نظم بین‌المللی لیبرال (عبداله قنبرلو) ۱۶۹

برای تأمین سوخت استفاده می‌شد که آثار زیست‌محیطی مخربی به بار می‌آورد (Meissner and Mello, April 2022: 262).

د. بحران مهاجرت و پناهندگی: زمانی که مهاجرت و پناهندگی شکل گسترده و بحرانی به خود می‌گیرد، نظم جهانی را نیز مورد تهدید قرار می‌دهد. در یکی دو دهه اخیر، فشار مهاجران و پناهندگان بر اروپا در حدی افزایش یافت که افکار عمومی را به شدت حساس کرد و موجب تبعاتی از جمله تقویت احزاب راست افراطی شد. این موضوع بارها در محافل بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است. برای نمونه، در بیانیه نشست می ۲۰۱۶ سران گروه ۷، اعلام شد که گسیل گسترده مهاجران و پناهجویان به کشورهای دیگر «به مثابه یک چالش جهانی است که نیاز به پاسخ جهانی دارد». سران گروه اعلام کردند که مدیریت مؤثر و انسانی این چالش را در بالاترین اولویت خویش قرار داده و در این راستا ریشه‌های اصلی مسأله و پیامدهای آن را مورد توجه قرار می‌دهند (The Economic Times, May 27, 2016). عوامل مختلفی از جنگ و خشکسالی گرفته تا بحران اقتصادی و سرکوب سیاسی در بروز این مسأله نقش دارند. گسترش تحریم‌های اقتصادی یکی از علل مهم افزایش فشار مهاجرت و پناهندگی به شمار می‌آید. چنانکه در کشورهای مختلفی نظیر کوبا، هائیتی، عراق، ایران، ونزوئلا، و روسیه تجربه شده، تحریم‌ها با طاقت‌فرسا و حتی بعضاً ناممکن کردن امرار معاش باعث گرایش شهروندان به مهاجرت یا پناهجویی به امید رشد و ترقی و زندگی بهتر می‌شوند. بدیهی است مهاجرت اقشار با تحصیلات، تبحر کاری، و توان مالی بالا به نفع کشورهای مقصد است. اما مهاجرت‌های توده‌وار که شکل پناهجویی پیدا می‌کنند، می‌توانند بسیار زیان‌بار باشند. تحریم‌های اقتصادی در موارد مختلفی مسبب این گونه مهاجرت‌ها بوده‌اند. به عنوان نمونه، در ونزوئلا، فشار تحریم‌های آمریکا نقش مهمی در ورشکستگی و قرار گرفتن اقتصاد این کشور در مسیر فروپاشی داشت. تحت تأثیر این شرایط، مهاجرت به کشورهای همسایه شکل بحرانی پیدا کرد. زمانی که دولت نیکولاس مادورو نتوانست نیازهای عادی شهروندان را تأمین کند، میلیون‌ها نفر از مردم راه فرار از کشور را برگزیدند که مقصد اصلی بسیاری از آنها خود آمریکا بود (Hunt, January 18, 2023). مسأله گسترش مهاجرت و پناهندگی یکی از عوامل محرک انتقادات علیه سیاست استفاده از تحریم‌های اقتصادی فلج‌کننده علیه کشورهای دیگر بوده است.

ه. مقاوم شدن کشورهای هدف در برابر تحریم: واقعیت این است که تحریم نوعی مداخله خارجی در امور داخلی است که به زندگی شهروندان بیگناه آسیب می‌زند (Haass, June

1998, 1). این مداخله ممکن است از طریق تحمیل درد و رنج اقتصادی، احساسات خصمانه در کشور هدف را علیه تحریم‌گران افزایش دهد. در این صورت، افزایش شدت فشار اقتصادی به معنی افزایش احساسات خصمانه علیه قدرت‌های تحریم‌کننده خواهد بود. دولت‌های هدف معمولاً می‌کوشند شهروندان را به صبر و مقاومت در برابر فشار دشمنان دعوت کرده و آنها را به وضع جدید عادت دهند. عادت کردن به زندگی با تحریم نقش مهمی در شکست آن دارد. اگر اقتصاد کشور هدف، خواسته یا ناخواسته به شرایط تحریم عادت کرده یا به نحوی در برابر فشارهای اقتصادی خارجی مقاوم گردد، در آن صورت، نه تنها تأثیر تحریم بر تغییر رفتار دشوارتر می‌شود، بلکه ممکن است ادامه رفتار گذشته بیش از پیش مورد تأکید قرار گیرد. این اثر انحرافی در کشورهای مختلفی تجربه شده است. کره شمالی و کوبا دو نمونه گویا در این باره هستند. فشار اقتصادی خارجی باعث شمالی کره برای دستیابی به سلاح هسته‌ای و موشک‌های پیشرفته مصمم‌تر گردد. حکومت کوبا علی‌رغم تحریم‌های گسترده برای مدت طولانی به عنوان یک حکومت کمونیستی خودکامه باقی ماند. حتی در مواردی نظیر عراق که تغییر رژیم از طریق مداخله نظامی رخ داد، فشارهای دوره تحریم موجب شد انزجار قابل توجهی علیه رهبر اصلی تحریم‌های عراق یعنی آمریکا شکل گرفته و حضور نظامی این کشور را در دوره اشغال با چالش مواجه کند. اگرچه اعمال کنندگان تحریم‌ها معمولاً آنها را با عناوین مثبت و خیرخواهانه مثل حمایت از صلح و حقوق بشر توجیه می‌کند، اما منطق اجباری و خشن تحریم باعث می‌شود کشورهای هدف به تفسیر متفاوتی درباره مقاصد پشت پرده برسند. بنابراین، آنها ممکن است ضمن پذیرش و عادت به زندگی در شرایط دشوار، به مقاومت در برابر تحریم - که نوعی ابزار سلطه و خصومت نیز قلمداد شده - کشیده شوند.

و. تضعیف همکاری و انسجام بین‌المللی: تحریم با ایجاد محدودیت در تعاملات اقتصادی بین‌المللی موجب تضعیف همکاری بین‌المللی شده و برتری قدرت ملی بر قانون بین‌المللی را نمایان کرده است. در منشور ملل متحد، تحریم اقتصادی به صورت سلاحی قلمداد شده که با همکاری کلیه اعضای ملل متحد علیه ناقضان صلح و امنیت بین‌المللی به کار می‌رود. در جهان واقعی، اغلب تحریم‌های اقتصادی شکل یکجانبه دارند، چراکه امکان اجماع میان قدرت‌های بزرگ درباره اعمال آنها وجود نداشته است. از سوی دیگر، گسترش تحریم‌های یکجانبه خود مختل همکاری بین‌المللی است. اگر مخاطب تحریم‌های یکجانبه قدرت‌های بزرگ، دیگر قدرت‌های بزرگ باشند، در آن صورت، آسیب بزرگتری به همکاری بین‌المللی وارد می‌شود. در سال‌های اخیر که روسیه و تا حدی چین هدف تحریم‌های غرب

قرار گرفته‌اند، همکاری بین‌المللی بیش از پیش صدمه دیده است. در حالی که جهان مدت‌هاست که برای آرمان تجارت آزاد در گستره جهانی تلاش می‌کند، گسترش تحریم‌ها موجب شده «تجارت کانالیزه و کنترل شده» جایگزین «تجارت آزاد» شود. وقتی یک کشور با سناریوی محدود شدن سرمایه‌گذاری خارجی، محدود شدن تجارت خارجی، و فریز شدن دارایی‌های خارجی مواجه شود، ناگزیر به سمت سیاست‌هایی کشیده می‌شود که وابستگی‌اش به اقتصاد جهانی را کاهش دهد. توسعه همکاری با کشورهای محدود ولی نسبتاً مطمئن راهی گریزناپذیر می‌شود. برای مثال، تحریم روسیه توسط غرب موجب گرایش این کشور به همکاری با کشورهای آسیایی شد. با افزایش کشورهای تحریم شده، به جای تقویت نظم چندجانبه و یکپارچه جهانی، همکاری‌های دوجانبه و منطقه‌ای افزایش می‌یابند. تحریم شوندگان به ایجاد سیستم‌هایی مالی مستقل از دلار آمریکا ترغیب می‌شوند. در نتیجه این روند، جهان از سناریوی جهانی شدن به مفهومی که متضمن حرکت آزادانه کالا، خدمت، و سرمایه در گستره جهانی باشد، دور می‌شود (Patnaik, April 1, 2022). چند تکه شدن جهان و تضعیف همکاری جهانی به سطح اقتصادی محدود نشده و نهایتاً به سیستم امنیت دسته جمعی مبتنی بر سازمان ملل متحد نیز آسیب می‌زند.

مسئله تبعات ناخواسته یا قبلاً محاسبه نشده تحریم‌های اقتصادی موضوع هزینه-فایده یا عقلانیت استفاده از سلاح تحریم را پررنگ می‌کند. در بسیاری از اقدامات تحریمی دولت‌ها علیه دیگران معمولاً محاسبه دقیق و اطمینان‌بخشی درباره به آثار و نتایج تحریم به عمل نمی‌آید. طرف تحریم کننده ممکن است مدت‌ها منتظر به هدف اصابت کردن تحریم باقی بماند، اما در عمل نه تنها نتیجه مورد انتظار حاصل نشود، بلکه در برابر پیامدهای منفی ناخواسته‌ای قرار گیرد. این مشکل درباره استراتژی غرب مبنی بر استفاده از تحریم اقتصادی برای حفاظت یا تحکیم نظم لیبرال نیز مطرح بوده است. مشخص نیست که در دراز مدت، کشاکش تحریمی بین دولت‌های حامی و منتقد نظم لیبرال به چه نتیجه‌ای ختم شود. در حالی که گروه اول همچنان بر استفاده از سلاح تحریم و تلاش برای به نتیجه رساندن آن اصرار دارد، گروه دوم می‌کوشد هزینه کارایی سلاح مذکور را زیر سؤال ببرد. بدیهی است حذف تحریم اقتصادی از صحنه روابط بین‌الملل ناممکن است. اما به احتمال زیاد با گذشت زمان و به تبع نتایج تحریم‌های گذشته، در شرایط و روش‌های استفاده از این سلاح بازبینی صورت گیرد.

۵. نتیجه‌گیری

بیش از یکصد سال پیش، ایده استفاده از اجبار اقتصادی به منظور حفاظت و تعمیق نظم بین‌المللی لیبرال توسط وودرو ویلسون مطرح شد. وی تصور می‌کرد که در صورت به کارگیری سلاح اقتصادی دیگر نیازی به نیروی نظامی نخواهد بود. تحولات سه دهه بعد و به ویژه وقوع جنگ جهانی دوم نشان داد که ویلسون و همفکران درباره کارایی سلاح تحریم بیش از حد خوش‌بین بودند. با این حال، رخدادهای جدیدتر طی دهه‌های بعد اهمیت فزاینده سلاح اقتصادی در هدایت تحولات روابط بین‌الملل را آشکارتر کرد. از این رو، غرب در جهان پس از جنگ سرد در شکل بی‌سابقه‌ای به استفاده از تحریم اقتصادی برای توسعه نظم لیبرال در گستره جهانی روی آورد. اغلب تحریم‌های این دوره دولت‌هایی را هدف قرار داده‌اند که هر کدام به نحوی ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال را به چالش کشیده‌اند.

اساسی‌ترین دستاورد مورد انتظار قدرت‌های تحریم‌گر این بوده که با فشار اقتصادی بر کنشگران خاطی، از یک اصل محوری به نام صلح و امنیت بین‌المللی حفاظت کنند. اغلب قوانین یا هنجارهای مهم بین‌المللی که مورد تأکید قدرت‌های تحریم‌گر بوده و تحریم‌ها به نام آنها انجام شده‌اند - از جمله احترام به حاکمیت ملی دولت‌ها، مبارزه با تروریسم، و جلوگیری از گسترش سلاح‌های کشتار جمعی - عمدتاً از این حیث مهم تلقی شده‌اند که به نحوی در خدمت صلح و امنیت بین‌المللی قرار دارند. از آنجاکه صلح و امنیت بین‌المللی جاری به لحاظ فکری بر ارزش‌ها و هنجارهای لیبرال اتکا دارد، نظم بین‌المللی برآمده از آن یک نظم لیبرال قلمداد می‌شود. تحریم‌های اقتصادی با محدود کردن و تنبیه چالشگران، نقش مهمی در توسعه نظم بین‌المللی لیبرال داشته‌اند. با این حال، تحریم‌ها در کنار آثار مورد انتظار تحریم‌گران، تبعات ناخواسته‌ای نیز بر جا گذاشته‌اند. آشکار است که تغییر رفتار یا تغییر نظام سیاسی در چند کشوری که نظم بین‌المللی جاری را به چالش می‌کشند، دستاورد مهمی برای ثبات نظم مذکور است. اما تجربه نشان داده گسترش شدید تحریم‌ها ممکن است تبعاتی نظیر آسیب شدید به رفاه شهروندان، تضعیف دموکراسی و حقوق بشر، آسیب دیدن محیط زیست، گسترش مهاجرت و پناهندگی، و تضعیف همکاری بین‌المللی به جا گذارند که برای نظم لیبرال مضر هستند. علی‌رغم این تبعات، قدرت‌های بزرگ همچنان بر ادامه استفاده از تحریم اقتصادی تأکید دارند.

اصرار بر ادامه استفاده از تحریم اقتصادی معمولاً با این استدلال توجیه می‌شود که ابزار جایگزین بهتری در دسترس نیست. از این منظر، تبعات جانبی تحریم‌ها نمی‌تواند موجب

انفعال و بی‌عملی در برای تهدید کنندگان نظم بین‌المللی شود. مهمترین ابزار جایگزین اقدام نظامی است که تجربه نشان داده ممکن است تبعات به مراتب پرهزینه‌تر و مخرب‌تری به دنبال داشته باشد. علی‌رغم این نکات، جامعه بین‌المللی همچنانکه به استفاده از فشار اقتصادی علیه ناقضان قوانین و هنجارهای جهانی نیاز دارد، در عین حال نیازمند اصلاح در رژیم تحریم‌هاست.

به عنوان یک اصلی کلی، عقلانی و انسانی کردن سلاح تحریم اقتصادی - مشابه سلاح جنگ - یک مسئولیت جهانی به شمار می‌آید. لازم است استفاده از تحریم با رویکرد انتقام‌جویانه و ضدبشری - مشابه آنچه در طول جنگ‌ها به صورت جنایت جنگی اتفاق می‌افتد - به شدت منع شود. جامعه بین‌المللی باید با رفتار گروگانگیرانه در استفاده از تحریم مقابله کند. در این چارچوب، تحریم‌گر باید بر کنشگر خاطی تمرکز کرده و از مجازات اشخاص ثالث به ویژه انسان‌های بی‌گناهی که تحت یک حکومت خودکامه زندگی می‌کنند، پرهیز کند. به علاوه، لازم است فرایند اجرای تحریم تحت نظارت و کنترل مؤثری قرار گرفته و در صورت اقتضا با شرایط آسان‌مورد بازبینی قرار گیرد. در بعضی شرایط، ممکن است جایگزینی تحریم با اقدام نظامی یک گزینه عقلانی و انسانی باشد. تحریم‌ها در پایان دادن به اشغال کویت توسط رژیم صدام حسین ناموفق بودند. به نظر می‌رسد در آن شرایط اقدام نظامی برای اخراج ارتش عراق از کویت سیاست کاراتری بود تا تشدید هر چه بیشتر فشار اقتصادی.

نکته آخر اینکه تحدید یکجانبه‌گرایی و توسعه چندجانبه‌گرایی راهکار مفیدی برای کاراسازی تحریم و کاهش تبعات منفی آن است. در حالی که جهانی شدن اقتصاد لیبرال فرصت مناسبی برای توسعه نظم بین‌المللی لیبرال فراهم کرده، گسترش تحریم‌های یکجانبه می‌تواند موجب شکل‌گیری ائتلاف بین‌المللی قدرتمند علیه نظم مذکور شود. مزیت عمده تحریم چندجانبه این است که از پشتیبانی و همکاری بین‌المللی برخوردار بوده و فرایند اجرای آن با نظارت و کنترل مؤثرتری صورت می‌گیرد. امکان سوء استفاده از تحریم‌های چندجانبه در مقایسه با تحریم‌های یکجانبه کمتر است. بدیهی است جلوگیری از اعمال یکجانبه تحریم توسط دولت‌ها کار ساده‌ای نیست. اما حداقل می‌توان هزینه استفاده دلبخواهانه و ضدانسانی از تحریم را افزایش داد. در حالی که تحریم سلاح مؤثری برای توسعه قوانین و هنجارهای جامعه بین‌المللی است، بهره‌گیری تهاجمی و افراطی تعدادی از قدرت‌ها از آن سبب شده خود جامعه بین‌المللی در معرض شکاف و از هم گسیختگی قرار گیرد. از این رو، بازبینی و اصلاح رژیم

تحریم‌ها یک ضرورت استراتژیک است که بیشترین بار مسئولیت آن بر عهده قدرت‌های غربی است.

پی‌نوشت

1. EU Global Human Rights Sanctions Regime

کتاب‌نامه

- Clemens, Walter C., Jr. (Winter 1972) "Arms Control as a Way to Peace" *World Affairs*, Vol. 135, No. 3, 197-219.
- Eckes, Christina (2021) "EU Human Rights Sanctions Regime: Striving for Utopia Backed by Sovereign Power?" *European Foreign Affairs Review*, Vol. 26, No. 2, 219-242.
- Haass, Richard N. (June 1, 1998) "Economic Sanctions: Too Much of a Bad Thing" *Brookings*, Retrieved January 2, 2023, from: www.brookings.edu/research/economic-sanctions-too-much-of-a-bad-thing.
- Ikenberry, G. John (2018) "The End of Liberal International Order?" *International Affairs*, Vol. 94, No. 1, 7-23.
- Madani, Kaveh (April 2021) "Have International Sanctions Impacted Iran's Environment?" *World*, Vol. 2, No. 2, 231-252.
- Madani, Kaveh (December 2020) "How International Economic Sanctions Harm the Environment" *Earth's Future*, Vol. 8, No. 12, 1-12.
- McLean, Elena V. et al. (July 2018) "Economic Sanctions and the Dynamics of Terrorist Campaigns" *Conflict Management and Peace Science*, Vol. 35, No. 4, 378-401.
- Mearsheimer, John J. (Spring 2019) "Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order" *International Security*, Vol. 43, No. 4, 7-50.
- Meissner, Katharina L. and Patrick A. Mello (April 2022) "The Unintended Consequences of UN Sanctions: A Qualitative Comparative Analysis" *Contemporary Security Policy*, Vol. 43, No. 2, 243-273.
- Mulder, Nicholas (March 17, 2022) "The Economic Weapon: How Sanctions Became a Tool of Modern War" *Big Think*, Retrieved November 20, 2022, from: <https://bigthink.com/the-past/economic-sanctions-weapon-war>.
- Patnaik, Prabhat, interview (April 1, 2022) "Sanctions and the World Economic Order" *Venezuelanalysis.com*, Retrieved November 2, 2022, from: <https://venezuelanalysis.com/interviews/15494>.
- Rachman, Gideon (January 23, 2022) "Russia and China's Plans for a New World Order" *Financial Times*, Retrieved November 2, 2022, from: www.ft.com/content/d307ab6e-57b3-4007-9188-ec9717c60023.

اثرات دوگانه تحریم های اقتصادی غرب بر نظم بین المللی لیبرال (عبداله قنبرلو) ۱۷۵

Ronzitti, Natalino (2015) "Respect for Sovereignty, Use of Force and the Principle of Non-intervention in the Internal Affairs of Other States" *European Leadership Network*, Retrieved December 18, 2022, from: www.europeanleadershipnetwork.org/wp-content/uploads/2017/10/ELN-Narratives-Conference-Ronzitti.pdf.

The Borgen Project (April 18, 2022) "How Sanctions Impact Poverty" *BORGEN Magazine*, Retrieved January 2, 2023, from: www.borgenmagazine.com/sanctions-impact-poverty/.

The Economic Times (May 27, 2016) "Refugee Crisis Is 'Global Challenge': G7 Leaders" *The Economic Times*, Retrieved January 25, 2023, from: <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/refugee-crisis-is-global-challenge-g7-leaders/articleshow/52460982.cms?from=mdr>.

The Guardian (August 7, 2018) "EU Foreign Policy Chief Calls on Firms to Defy Trump over Iran" *The Guardian*, Retrieved November 10, 2022, from: www.theguardian.com/world/2018/aug/07/eu-foreign-policy-chief-calls-on-firms-to-defy-trump-over-iran.

Vanberghen, Cristina (December 20, 2022) "The Long Goodbye: Why Russia Is Losing the War" *EURACTIV*, Retrieved January 2, 2023, from: www.euractiv.com/section/global-europe/opinion/the-long-goodbye-why-russia-is-losing-the-war.

